

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

Bakalářská práce

Náboženské symboly a jejich užívání v současné společnosti

Vedoucí práce: ThLic. Michaela Vlčková, ThD.

Autor práce: Michala Szarvasová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 3.

2019

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 25. 03. 2019

.....

Michala Szarvasová

Poděkování

Děkuji vedoucí práce ThLic. Michaelle Vlčkové, ThD. za cenné připomínky, čas a odborné vedení. Dále bych ráda poděkovala RSDr. Jáně Mišovičovi, CSc. za rady týkající se výzkumného šetření a Mgr. Tomášovi Vebrovi, ThD. za rady k formě bakalářské práce a citací. V neposlední řadě také děkuji mé rodině a přátelům za podporu při studiu.

Obsah

Úvod.....	6
1. Symbol.....	8
2. Náboženský symbol.....	10
2.1. Davidova hvězda	11
2.2. Kříž	12
2.3. Kotva	14
2.4. Ryba.....	15
2.5. Ruka Fatimy	16
2.6. Půlměsíc	17
2.7. Jin a jang.....	18
2.8. Strom	19
2.9. Slon.....	20
2.10. Lebka	21
3. Užívání náboženských symbolů v současné společnosti.....	23
4. Primární výzkum	26
4.1. Metody a techniky sběru dat.....	26
4.2. Cílová skupina	26
4.3. Dotazníkové šetření	26
4.4. Výsledky výzkumu	27
4.4.1. Povědomí o symbolech.....	27
4.4.2. Vztah k náboženským symbolům.....	27
4.4.3. Identifikace jednotlivých symbolů	27
4.4.4. Vztah respondentů k jednotlivým náboženským symbolům.....	29
4.4.5. Náboženský význam vybraných symbolů	29
4.4.6. Symboly a jejich význam pro dané skupiny.....	30
4.4.7. Užívání náboženských symbolů	31
4.4.8. Nejčastěji užívané náboženské symboly	31

4.4.9.	Důvody pro užívání symbolů	31
4.4.10.	Způsob užívání symbolů.....	31
4.4.11.	Výskyt náboženských symbolů	31
4.4.12.	Vyskytující se náboženské symboly.....	31
4.4.13.	Místa výskytu náboženských symbolů.....	31
4.4.14.	Nejpoužívanější symboly	32
4.5.	Interpretace výsledků výzkumu.....	32
Závěr		34
Seznam použitých zdrojů.....		36
Literatura:		36
Internetové zdroje:		37
Přílohy		39
Dotazník.....		39

Úvod

Symbole jsou užívány po několik tisíciletí a jejich význam se v průběhu historie stále formuje. Studium na teologické fakultě ve mně vyvolalo potřebu si těchto symbolů všimnout, jelikož jsem získávala informace o náboženských symbolech z hlediska historie či náboženství během výuky. Díky tomu jsem zjistila, že se setkávám ve svém okolí s uživateli symbolů i v dnešní době. Při rozhovorech s těmito uživateli symbolů jsem se dozvěděla, že ne vždy obsah symbolu z hlediska historie odpovídá významu symbolu z pohledu jeho uživatele. Také způsob užívání, či spíše vyobrazování symbolu se neustále obměňuje. Tyto skutečnosti mne velmi zaujaly a chtěla jsem se tímto tématem zabývat více do hloubky. Proto jsem si vybrala pro bakalářskou práci téma „Náboženské symboly a jejich užívání v současné společnosti“.

Hlavním cílem mé práce je zjistit, jak se v současné době užívají náboženské symboly, tedy jakou formou (obrazy, šperky, tetování, samolepky), jaký obsahový význam pro společnost mají, jak jsou společností vnímány (kladně, negativně či pasivně), kde se s nimi setkávají a jaké symboly jsou v jejich okolí nejužívanější.

Práce je členěna do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se zabývá symbolem obecně, tedy vysvětlením pojmu, historií symbolu, typy symboliky, užívání symbolu v historii a možnosti užívání symbolů v současnosti. Druhá kapitola již popisuje náboženský symbol, výskyt náboženských symbolů a obecný význam symbolů v kontextu určitého náboženství. Dále je popsáno deset jednotlivých vybraných náboženských symbolů, které jsou aktivně užívány i v současné době. Jedná se o symboly: Davidova hvězda, kříž, kotva, ryba, ruka Fatimy, půlměsíc, jin jang, strom, slon a lebka. U těchto symbolů je popsán zejména možný vznik, užívání v náboženstvích či kulturách a význam v průběhu historie i současnosti. Třetí kapitola je pro tuto práci stěžejní a zabývá se přímo užíváním náboženských symbolů v současné společnosti. Na tuto teoretickou kapitolu navazují poznatky ve čtvrté kapitole, které vycházejí z mého šetření, které bylo provedeno formou výzkumu.

Základním zdrojem pro tuto práci je kniha Jaroslava Studeného *Křesťanské symboly*¹, jelikož jsem pro svou práci hledala takové symboly, se kterými se během svého života setkávám, a tudíž mohly být pro současnost považovány za běžné. Naše historie je ovlivněna křesťanstvím a v dnešní době nalezneme na území českého státu

¹ STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992.

mnoho křesťanských symbolů. Na druhou stranu tato práce je, co se týče náboženství, nestranná. Druhým hlavním zdrojem této práce je *Lexikon symbolů* od Hanse Biedermanna², ve kterém jsem hledala symboly, které nevycházely přímo z křesťanství. V této knize jsem získala náhled na dané křesťanské symboly i z jiných náboženství, a jejich užívání různými skupinami, které byly bez víry. Dále jsem pracovala s dalšími zdroji, které poznatky z těchto knih doplňovali. Neopominutelnou součástí zdrojů informací, jsou také data, která jsem získala formou výzkumu.

² BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta, 2008.

1. Symbol

Pro ucelený pohled na problematiku symbolů, je důležité objasnit, co vše může být symbolem, a k čemu symbol slouží. Tato kapitola se zabývá symbolem, vysvětlením pojmu a jeho možného vzniku. Dále je zde popsáno, co vše lze považovat za symbol a velmi stručně vysvětleno, jak je možné jej užívat, a to jak z pohledu historie i současnosti.

Slovo symbol je odvozené z řeckého slova *symballein*, které v překladu znamená dávat dohromady, spojit či slučovat. Symbol je tedy něco, co dostává smysl teprve až po spojení s něčím jiným. Jedná se o poznávací znamení. Díky tomu byl také symbol užíván v antickém světě převážně prakticky, kdy se z rozlomeného předmětu během loučení s danou osobou stával poznávací znak pro budoucí setkání. Symbol tedy odlučuje a znovu slučuje, slouží jako prostředek k poznávání, k přiznání či k stvrzení společenství, které se má znovu navázat.³

U symbolu vnější vzhled předmětu odkazuje na řadu jeho vnitřních významů. Prvky, které byly odloučené a jsou slučovány, jsou tedy vnější tvar daného předmětu a jeho vnitřní symbolický význam. Úkolem symbolu je pomocí smyslově vnímatelných znaků naznačit něco, co není možné vnímat pouze smysly, nemůžeme jej pochopit pouze rozumově, jelikož by ztratil svůj vnitřní obsah.⁴

„Symbolické může být pouze to, co jednou daností otevírá jinou danost.“⁵ Symbolem může být jakýkoliv předmět, který si lidé sami zvolí. Může to být obyčejný předmět, nejčastěji z hlíny, kovu nebo dřeva, který však symbolizuje něco neobyčejného či abstraktního například emoci, vlastnost, myšlenku, víru, naději, přátelství atp. Symboly také již od dávné historie odkazují na plodnost, vesmír, smrt a znovuzrození. Vnější podobu symbolu často převyšuje to, co ve skutečnosti znázorňuje, má širší a většinou duchovní rozměr a vzhled symbolu nemusí vůbec odpovídat tomu, co má vyjadřovat. Symbol je tedy jakousi značkou, připomínkou, vyjádřením myšlenky, znamením či náznakem nějaké věci nebo události. V některých případech byl v historii symbol tak těsně spjat s označeným předmětem, že vzájemně splývaly, někdy se jednalo o téměř identické předměty.

³ HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Volvox Globator, 1999, s. 5–13.

⁴ MUCHOVÁ, Ludmila. *Vyslovit nevyslovitelné: didaktika uvádění do světa symbolů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005, s. 9-12.

⁵ Tamtéž, s. 10.

Dříve byly symboly mimo jiné používány jako náhrada písma, avšak není tak snadné je interpretovat jako písmo či znak, kdokoliv a jakákoliv kultura si může význam symbolu vyložit jinak. Symbol je vázán na okolnosti, při kterých vznikl či byl používán, proto se může někdy zdát, že symboly mají jiný význam či si dokonce protirečí. Některé symboly se shodují významem, avšak ne vzhledem, a naopak. Jedná se o mnohoznačný pojem, u kterého definice není přímo jednoznačná, některým symbolům dokonce mohou porozumět pouze lidé, kteří znají podstatu označované věci, nebo pokud jim je souvislost a podstata symbolu někým interpretována. K porozumění významu symbolu nám také může pomoci znalost kultury, ve které symbol vznikl nebo byl užíván.⁶ Nejasnost symbolů však bývala i záměrná. V minulosti byly symboly často užívány pro jakési zašifrování či maskování obsahu, nezasvěcený pozorovatel tedy nebyl schopný takto upravenou výpověď chápat. Díky tomu se například mohli projevovat křesťané v dobách pronásledování, poznávali se takto různí lidé z tajných spolků či velmi vzdálení členové rodiny apod.⁷

I přes rozvoj vědy, která má velký vliv na odstraňování pověr či víry v magii, se symboly používají dodnes. Symboly mohou mít funkci obohacující, kdy člověk označen symbolem má pocit skupinové identifikace či hrdosti. Symbolika se také objevuje v politických heslech, v ikonách kultur, v podobenstvích náboženského světa či v uměleckých dílech.⁸

⁶ STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 9-21.

⁷ BECKER, Udo. *Slovník symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Portál, 2002, s. 5.

⁸ BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta, 2008, s. 5-11.

2. Náboženský symbol

Jak již bylo zmíněno výše, symboly nalezneme v různých sférách společnosti a jejich význam se může lišit. Existuje mnoho různých interpretací symbolů a možností, jak „číst“ symboly. Je proto nutné problematiku symbolů blíže specifikovat a alespoň nastínit jednu z nejdůležitějších sfér užívání symbolu ve společnosti v rámci historie i současnosti. V této kapitole je vysvětlen pojem náboženského symbolu a jeho obecný význam v kontextu náboženství a historie. Po obecném přiblížení této skupiny symbolů, je možné zaměřit se na jednotlivé představitele této skupiny. V následujících podkapitolách je deset vybraných náboženských symbolů, které jsou považovány za možné nejnámější symboly v současnosti. Tyto symboly jsou jednotlivě popsány, a to z pohledu příslušnosti k určitému náboženství, možného vzniku, užívání v historii i současnosti a jejich obsahu.

Náboženské symboly vyjadřují hodnoty či myšlenky určitého náboženství či pouhé označení příslušnosti k danému náboženství. Každé náboženství může mít mnoho symbolů a interpretace jejich významu se může s postupem času obměňovat. Některá náboženství dokonce sdílí stejné či mírně upravené symboly, k čemuž mohly vést společné či podobné události v dějinách, jež dané náboženství značně ovlivnily.⁹

Náboženské symboly se objevují v církevním a liturgickém umění. Právě v náboženství jsou symboly nejvíce rozšířeny a dodnes plnohodnotně využívány. Symbolismus je totiž pro náboženství velmi důležitý. „*Díky symbolům se svět stává „průhledný“ schopný „ukazovat“ transcendenci.*“¹⁰ Symboly jsou tedy pro náboženství jakousi univerzální řečí. S pomocí symbolů je možné vyjádřit smysluplnost člověka na zemi, bez nich to není možné, jelikož něčím, co je konečné, nemůžeme vyjádřit nekonečnost existence. Symbol poukazuje na více než na to, co je zjevné, popíše něco, co nelze pouhou řečí vyjádřit. Symboly vyslovují nevyslovitelné. Člověk a jeho celý život je naplněn symbolizací, jelikož symbolizace je ukryta v jeho tendenci naplnění života smyslem.¹¹

⁹ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004, s. 6-15.

¹⁰ ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: OIKOYMENH, 2006. Oikúmené (OIKOYMENH), s. 86.

¹¹ MUCHOVÁ, Ludmila. *Vyslovit nevyslovitelné: didaktika uvádění do světa symbolů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005, s. 49-56.

Symbyly jsou velmi typickým prvkem v náboženských obrazech, které zdobí posvátná místa či domovy věřících. Díky symbolům si věřící připomínají svou víru a významné události z historie. Je však nutné rozeznávat, kdy se jedná o symbol a kdy o pouhou ozdobu, k čemuž může docházet zejména na obrazech. Některé symboly postupem času ztrácí svůj význam, ale i přesto se nadále užívají. Některé náboženské symboly stále vyjadřují svůj význam, ale již nejsou správně chápány, jelikož jsou úzce spjaty s dějem v historii a prožitky věřících, tudíž nemohou být dnešní společností naplno chápány. Někdy se v náboženství jedná také o symboly pronásledovatelů, kteří tímto způsobem projevovali svou víru či označovali místa setkání.¹²

2.1. Davidova hvězda

S Davidovou hvězdou se setkáváme v židovství, křesťanství a islámu, pod názvem hexagram se však objevuje již ve starém Egyptě. Všeobecně je tato šesticípá hvězda chápána jako symbol pronikání neviditelného a viditelného a jako symbol rovnováhy.¹³ Alchymisté v této hvězdě viděli symbol spojení protikladů, jelikož je složena ze čtyř prvků, tedy vody, ohně, země a vzduchu. V metafyzickém pojetí symbolizuje analogii mezi makrokosmem a mikrokosmem. Šesticípá hvězda také symbolizuje harmonii a soulad, na což odkazuje význam čísla šest, jež je spojováno s rovnováhou a stabilitou.¹⁴ Každý cíp hvězdy také odkazuje na jednu planetu a kov: Saturn, Merkur, Jupiter, Venuše, Mars, Měsíc, a olovo, rtuť, cín, měď, železo, stříbro, v jejichž středu je Slunce a zlato. Hexagram v modrobílé barvě je používán jako silný ochranný talisman, černobílý vyrovnává protiklady.¹⁵

Davidova hvězda je v náboženství symbolem ochrany, což vychází z jejího původu. Podle náboženských výpovědí tento symbol pochází z šestihranného štítu krále Davida, který jej použil v souboji s Goliášem.¹⁶ Odtud pochází také pojmenování pro hexagram Davidův štít tedy Magen David. V judaismu se jedná o jeden z nejznámějších symbolů, někdy nazývaný také jako Sionská hvězda, a je vyobrazen v blankytně modré barvě na vlajce státu Izrael. Tento symbol v pojetí judaismu také odkazuje na souhvězdí,

¹² STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 9-21.

¹³ Tamtéž, s. 60.

¹⁴ *Magické hvězdy našich předků*, www.magazin2000.cz: [online]. Magazín 2000 záhad [cit. 2018-11-21].

¹⁵ *Symbyly: Hexagram-Šalamounova pečeť*, www.psychologiechaosu.cz: [online]. Psychologie chaosu [cit. 2018-11-21].

¹⁶ DORLING KINDERSLEY LIMITED. *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009, s. 22.

pod kterým se očekává mesiáš či na šest pracovních dní, za každý den jeden cíp hvězdy, a šabat, na který odkazuje střed hvězdy.¹⁷

V hinduismu je v popředí symbolismus dvou rovnoramenných přes sebe položených trojúhelníků symbolizujících mužský a ženský princip, tedy jednoty boha Šivy a jeho manželky Šaktí. V Indii se hexagram kreslí do prachu před prahy domů a má zahánět nepřátelské duchy již zemřelých. Zde se nazývá hexagram jako Hvězda Lakšmí.¹⁸ V historii se také tento symbol objevuje jako pečeť krále a proroka Šalamouna, údajně ji měl vyobrazenou na svém prstenu a používal ji k odehnání zlých démonů a k přivolání andělů.¹⁹

Kladný a ochranný význam tohoto magického symbolu se však výrazně změnil v 30. a 40. letech 20. století tedy během Druhé světové války a s ní spojeným pronásledováním a vyvražďováním židů. Židé byli v nacistickém Německu a dalších zemích pod nadvládou Německa povinně označováni žlutou Davidovou hvězdou s černým okrajem a s nápisem „žid“ či „Jude“, který symbolizoval zostuzení židů režimem, ponížení, vyčlenění od společnosti a postupně s průběhem války i blízkou smrt.²⁰

2.2. Kříž

Kříž je snad jedním z nejznámějších a nejdůležitějších symbolů. Nejvíce je spojován s křesťanstvím, avšak jako symbol se používal již v předkřesťanské době. Tento symbol byl odpozorován z oblohy, kdy letící kometa se čtyřmi chvosty vytvářela na obloze zářící kříž. Mimo jiné dvě překřížená břevna označovala důležitá místa, kde byla postavena, tam se něco stalo, například zde někdo zemřel. Z tohoto důvodu se u cest objevují kříže v místech smrtelných autonehod. Kříž také označuje místo, kde je někdo pohřben.²¹ Důvodem proč právě kříž označuje místo, kde jsou uloženy pozůstatky těl, je to, že kříž je původní základní grafická značka a shoduje se s archaickým znakem pro hebrejské písmeno „tav“. Slovo „tav“ znamená v překladu kříž, řecky „séma“, které je také používáno jako náhrobní kámen, hrob či mohyla,

¹⁷ Svět: Davidova hvězda fungovala jako symbol pro "nežádoucí", www.ct24.ceskatelevize.cz: [online]. Česká televize [cit. 2018-11-21].

¹⁸ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004, s. 373.

¹⁹ DORLING KINDERSLEY LIMITED. *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009, s. 22.

²⁰ Svět: Davidova hvězda fungovala jako symbol pro "nežádoucí", www.ct24.ceskatelevize.cz: [online]. Česká televize [cit. 2018-11-21].

²¹ Kříž, www.vira.cz: [online]. Vira.cz [cit. 2018-11-21].

zkrátka místa označující uložené ostatky. Kříž tedy jako značka má k hrobu původnější vztah než v rámci křesťanské symboliky.²² Kříž symbolizoval také číslo čtyři, tedy odkazoval například na čtyři světové strany či čtyři ctnosti, dále byl tento symbol také považován za spojení dvou protikladných oblastí, k tomuto symbolizmu vedl jeho vzhled, tedy dvě ramena, každé ukazující na jinou stranu. Takto chápaný kříž symbolizuje nebe a zemi, prostor a čas, vlevo a vpravo, pravdu a lež či nahoře a dole.²³ Africké kmeny považují kříž za jakousi křížovatku, na které se protínají cesty živých a mrtvých. V Asii svislé břevno symbolizuje aktivní síly vycházející z nebe a mužský princip, horizontální břevno odkazuje na pasivní síly a ženský prvek. Dále kříž symbolizuje rovnodennost, slunovrat či slunce. Gesto ve tvaru kříže symbolizuje Svatou trojici.

V křesťanství dostává symbol kříže celkem jiný obsah. Po ukřižování Krista je kříž nejen symbolem utrpení, ale také symbolem vítězství v Kristu, odevzdanosti, úcty a věčného života. V době, kdy byl Kristus ukřižován, byl kříž pro mnohé také symbolem hanby, ponížení a velmi bolestivé smrti. Znázorňoval riziko potupné smrti ukřižováním. I přesto, že z počátku bylo zobrazování kříže lidmi odmítáno pro připomínání přílišného utrpení, se kříž stal nejznámějším a nejvíce uctívaným symbolem v křesťanství vůbec. Často užívaným křesťanským symbolem se kříž stal až v dobách středověku. Velkou roli v uctívání kříže také hráli lidé pamatující na mučení na kříži, muselo přejít několik generací, než mohla úcta ke Kristu zastínit symbol ponížení. Do této doby byl tedy hojně využíván pro křesťanství symbol ryby. Teprve poté, co kříž vyjadřoval u věřících pouze pocity vděčnosti ke Kristu, rozšířil se tento symbol téměř všude a to jak v soukromém tak ve veřejném životě.²⁴

Kříž se vyskytuje také v mnoha podobách, křesťané užívají latinský kříž, který je přímým symbolem kříže, na kterém Kristus zemřel. Svatoondřejský kříž je vyobrazován ve tvaru X a symbolizuje smrt sv. Ondřeje. Tento kříž je symbolem odhodlání a vytrvalosti. Kříž Sv. Petra je latinský kříž, který je obrácen, tedy hlavou dolů, jelikož právě takto byl ukřižován Sv. Petr. V neposlední řadě se také vyskytuje

²² NEUBAUER, Zdeněk a HLAVÁČEK Jakub. *Slabikář hermetické symboliky a čítanka tarotu*. Praha: Malvern, 2003, s. 34.

²³ BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta, 2008, s. 172-175.

²⁴ STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 141-146.

Antonínský kříž, který byl nejvíce užívaným popravním křížem ve starověku. Vzhledem připomíná písmeno T a symbolizuje vykoupení a spokojenost.²⁵

S křížem se setkáváme, mimo jeho typický výskyt jako jsou kostely, obydlí věřících, hřbitovy, také ve formě šperků u věřících, kde má odkazovat na Kristovo ukřižování a další již výše zmíněný symbolický obsah spojený s křesťanstvím. Kříže se vyskytují na horských vrcholech, odkud má tento kříž všem lidem pod ním připomínat utrpení Kristovo a lidem přicházejícím na tento vrchol Stvořitele, díky němuž z této výšky vidíme veškeré krásy přírody.²⁶ Červený kříž s oběma břevny stejně dlouhými a silnými v bílém poli, stejně jako červený půlměsíc v bílém poli užívaný v muslimských zemích, označuje místo nestranné pomoci všem raněným či jinak potřebným. Proto jej také můžeme vidět na lékárnách, nemocnicích a sanitkách, kde symbolizuje naději pro trpící.²⁷

2.3.Kotva

Kotva je všeobecně známým symbolem života na moři, už ve starověku vyobrazení kotvy považovali za symbol mořských bohů. Kotva také upomínala na příbuzné na moři, či symbolizovala přístav a domov. Vyobrazenou kotvu můžeme najít na rubu starých mincí či na náhrobcích, kde v předkřesťanských dobách označovala hroby námořníků, ve znacích i pečetích institucí a výzdobě budov. Obecně se považuje za jakýsi symbol stability, síly a stálosti, příslib bezpečí a pomoci.²⁸ Někteří považují kotvu za spojení muže a ženy, kdy spodní část kotvy odkazuje na ženu a tyč na muže. Ve starém Egyptě proto také kotvu považovali za symbol života.²⁹

Vyobrazení kotvy také náleží k nejstarším křesťanským symbolům a dokonce je symbolem jedné ze tří teologických ctností - naděje. Původní námořnický symbol dostal díky křesťanům vyšší duchovní rozměr. Kotva v křesťanství odkazuje na bezpečné a pevné ukotvení ve víře. Křesťané považují království Boží za přístav, a proto svou naději v toto království vyjadřovali symbolem kotvy. Jelikož v prvních stoletích byli křesťané neustále pronásledováni, očekávali, že v Božím království naleznou klid. Kotva tedy symbolizovala kromě naděje také vykoupení. Vyobrazená

²⁵ DORLING KINDERSLEY LIMITED. *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009, s. 178-179.

²⁶ *Kříž: nejvznešenější symbol lidských dějin*, www.protiproud.cz: [online]. Protiproud.cz [cit. 2018-11-21].

²⁷ *Červený kříž, půlměsíc a čtverec-symboly naděje pro trpící*. www.ct24.ceska televize.cz: [online]. Česká televize [cit. 2018-11-21].

²⁸ DORLING KINDERSLEY LIMITED. *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009, s. 242.

²⁹ *Kotva-význam tetování*, www.potetovat.cz: [online]. Potetovat.cz [cit. 2018-11-21].

kotva na náhrobcích a v katakombách symbolizuje jistotu pozůstalých, že nebožtíci dosáhli přístavu věčného míru. Křesťané také nosili kotvu jako ozdobu a to v podobě přívěšku či prstenu.³⁰

Nejčastěji je jako symbol využívána zcela obyčejná původní kotva, ani s postupem vývoje námořnictví nezměnil symbol kotvy v křesťanství svou podobu, někdy však byly přidány k symbolu kotvy různé další předměty odkazující na jiné významy v křesťanství, například ryby, delfini či palmy. V některých případech také kotva navazuje na symbol kříže, kdy ke klasické kotvě skládající se z kůlu a dvou ramen bylo přidáno příčné břevno a vznikl tedy trojzubec. Symbol této kotvy byl využíván převážně v dobách, kdy nebylo možné využívat symbol klasického kříže z důvodu zakázaného křesťanství.³¹

2.4. Ryba

Ryba je obecně symbol vody, cosi tajemného dodává tomuto symbolu fakt, že ryba žije ve vodě, tedy v prostředí, ve kterém člověk nemůže přežít. V přímořských oblastech byla ryba symbolem úrodnosti a hojnosti, jelikož byla zdrojem obživy. Stejný význam má symbol ryby také v Číně, kdy je slovo ryba souzvučné se slovem nadbytek a proto ryba je i zde symbolem hojnosti. Ve starověku byli lidé přesvědčeni, že u ryb neexistuje dvojí rozdílné pohlaví, proto ryba symbolizovala panenské mateřství. Pohané byli fascinováni rozmnožováním ryb, a proto pro ně ryba symbolizovala štěstí a Bohyni Matku. Symbol ryby se dále objevuje v náboženském životě Etrusků, Egypta a Indie. V Egyptě byly některé ryby v určité době považovány za posvátné.³² V buddhismu je ryba jedním z osmi symbolů a v hinduismu je prvním vtělením boha Višnu. Ryby jsou také znamením zvěrokruhu, kde navazují na souhvězdí Ryby. V antické mytologii jsou ryby symbolem záchrany, jelikož podle legendy zachránili Venuši a Amora. Ryba však není vždy kladným symbolem. Zřejmě kvůli nebezpečí provázejícím lov ryb, symbolizovala ryba také zlo, neštěstí a v některých případech dokonce smrt.³³

Ryba byla v Křesťanství využívána zejména pro její vztah s vodou a využívání vody při křtu. Kristus byl označován za velkou rybu a pokřtění věřící za malé rybky. Dalším důvodem pro zvolení ryby bylo, že pojmenování pro rybu je v řečtině ichtys,

³⁰ STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 127-129.

³¹ BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta, 2008, s. 158-159.

³² STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 258-259.

³³ *Ryba-symbol věčného života*, www.chytej.cz: [online]. Chytej.cz [cit. 2018-11-21].

kteří je tvořeno z počátečních iniciál slov Ježíš Kristus, Syn Boží, Spasitel (v řeckém jazyce), takto zobrazení ryby se označuje jako acrostichon. Tento symbol byl v období mezi koncem 1. století a polovinou 4. století velmi rozšířeným symbolem, jelikož se užíval jako jakési tajné heslo věřících.³⁴ Jako tajné smluvené znamení se ryba využívala tak, že jedna osoba nakreslila první oblouk ryby a pokud druhá osoba byla také křesťan, dokreslila druhou polovinu. Ryba se tedy kreslila jako překřížení dvou úzkých srpků Měsíce. Takto se bezpečně mohli poznávat křesťané, kteří se doposud neznali.³⁵

Symbol ryby se v historii křesťanství vyskytoval na obrazech, vázách, ozdobách, oděvech, oknech či v nápisech a pohřebištních obrazech. Ryba se objevovala i v životě Kristově, kdy ji jedl po vzkříšení spolu se svými učedníky a je vyobrazována na poslední večeři Páně. Ryba je také zmiňována v Bibli, kdy je spojena s různými svatými postavami a jejich životními událostmi.³⁶

Postupně se však záliba v symbolu ryby vytrácí společně s tím, jak se křesťané mohli svobodně a otevřeně vyjadřovat. Dále se ryba objevuje vyobrazená s různými dalšími předměty, například s košem, kotvou, trojzubcem či palmou, které význam symbolu částečně mění.³⁷

2.5. Ruka Fatimy

Ruka Fatimy, zvaná taktéž Hamsa či Khamsa, se objevuje v Severní Africe a na Blízkém Východě a patří k symbolům islámu a judaismu. Khamsa v arabském jazyce znamená pět, tedy všech pět prstů na pravé ruce symbolizuje pět povinností muslimů, pět pilířů víry: šaháda – vyznání víry, salát – modlitby, zakát – almužny, saúm - půst, hadždž – pouť do Mekky. Palec symbolizuje Proroka Mohammeda a ostatní prsty jsou jeho společníci; dcera Fatima, muž Fatimy Alí a synové al-Hasan a al-Husajn. Čtvrtý prst je někdy také označován jako symbol morální a duchovní znamenitosti.³⁸ V islámu také ruka představuje ruku Fatimy, symbolizuje ruku boží, prozřetelnost, velkorysost, ukazuje správný směr a božskou moc. Tato ruka má také symbolizovat ženskost, plodnost a má chránit jejího nositele. Fatima znamená „Dáma z nebes“, „Ta,

³⁴ BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta, 2008, s. 301-303.

³⁵ DORLING KINDERSLEY LIMITED. *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009, s. 176.

³⁶ STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 258-259.

³⁷ Tamtéž, s. 258-262.

³⁸ COOPER, J. C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 158-159.

se kterou hovoří andělé“ či „Oddělená“, tedy chvályhodná, oddělená od nečistot, toto jméno tedy symbolizuje duševní čistotu, spokojenost a požehnání.³⁹

V židovské víře považují Hamsu za ruku Miriam, sestru Mojžíše a Árona. Ve starověké Mezopotámii symbolizovala ruka ochranu, ve starověkém Egyptě ruka se dvěma vztyčenými prsty odkazuje na bohy Isis a Osiris a palec na Hora, jejich syna. Tato ruka symbolizuje rodičovskou ochranu dítěte.⁴⁰

Na obsah významu symbolu má také vliv vyobrazení ruky. Pokud má ruka uprostřed dlaně oko, považuje se za velmi silný ochranný talisman proti tzv. ďábelskému oku, tím pádem tedy i proti veškerému zlu. Takováto hamsa se nosí jako přívěšek na krku či je pověšena nad dveřmi, kde zabraňuje příchodu zla do obydlí.⁴¹ Pokud má ruka prsty od sebe, odráží zlo a neštěstí, ruka s prsty u sebe přináší štěstí, otevřená ruka znamená požehnání a pohostinnost. Kovová ruka Fatimy se využívá na domech jako klepadlo, objevuje se na stěnách domů jako již zmíněný symbol ochrany, jako talisman sloužící proti uhranutí, výšivka, dekorace či obraz.⁴² Vyrobena ze stříbra jako šperk údajně pojímá magické vlastnosti a stříbro jako kov zasvěcený Luně, tedy symbolizuje vztah s měsíčními bohyněmi. Tento symbol je jeden z nejvyužívanějších v různých náboženstvích a národech, často má různá provedení, některé jsou bohatě zdobené, kdy není snadné kvůli stylizaci a zdobení poznat, že se jedná právě o ruku Fatimy, jiné jsou jednoduché, všechny ale odkazují na stejný význam.⁴³

2.6. Půlměsíc

Symbol ve tvaru půlměsíce se objevuje již v antické době a to většinou ve spojení s ženskými bohyněmi. Celkově měsíc jako symbol ženského principu se objevuje i v dalších různých mytologiích, nejspíše proto, že dorůstající měsíc připomíná těhotenství ženy. V křesťanství je měsíc vyobrazován s Pannou Marií stojící či sedící na půlměsíci. Zde není jistá spojitost mezi starší symbolikou a obrazy křesťanských umělců, pouze víme, že i Panna Marie byla spolu s půlměsícem takto vyobrazována

³⁹ *Symboly: Talisman pro štěstí- ruka Fatimy*, www.psychologiechaosu.cz: [online]. Psychologie chaosu [cit. 2018-11-21].

⁴⁰ *Ruka Fatimy-tajemný symbol hamsa*, www.naturaliter.cz: [online]. Naturaliter.cz [cit. 2018-11-21].

⁴¹ *A visual glossary*, Symboldictionary.net: [online]. Symbol dictionary [cit. 2018-11-27].

⁴² *Symboly: Talisman pro štěstí- ruka Fatimy*, www.psychologiechaosu.cz: [online]. Psychologie chaosu [cit. 2018-11-21].

⁴³ FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Praha: Grada, 2008, s. 151.

a na tuto skutečnost také odkazuje Zjevení sv. Jana, ve kterém je zmiňována žena oděná sluncem a pod nohama má měsíc.⁴⁴

Půlměsíc se také objevuje od začátku 14. století jako symbol islámu a byl přijat řadou muslimských zemí. Půlměsíc, jako symbol moci, se však využíval mnohem dříve, již 19. stol. př. n. l. v staré Babylónii, dále v Sumeru i Persii.⁴⁵ V islámu půlměsíc znamená otevřenost a koncentraci a odkazuje překonání smrti skrze věčný život. Obecný symbol islámu, tak jak je v současné době vyobrazován, tedy půlměsíc uzavírající uvnitř hvězdu, která symbolizuje božstva islámu, je poměrně novodobým symbolem, tedy až z roku 1793 a symbolizuje ráj.⁴⁶

Srpek měsíce je také symbolem proměnlivosti, jelikož symbolizuje Lunu - planetu ztělesňující proměnlivost. Dále je měsíc také nebeským světlem, proměnám podléhá jen zdánlivě a opakovaně se vrací do své původní podoby, proto může měsíc symbolizovat také stálost, jednotu, vypočitatelnost a neměnnost.⁴⁷ V rámci nebeských světél je měsíc se sluncem obrazem polaritý ženského a mužského principu, při čemž slunce je neměnné, představuje jej zlato, kvůli své stálosti a sluneční barvě a záři, a měsíc představuje stříbro, ušlechtilý, zářivý bílý změně podléhající kov. V tomto pojetí měsíc symbolizuje mnoho protikladů ke slunci, kterými jsou například nečinnost, ženskost, pohyblivost, obrazotvornost a předmět činnosti.⁴⁸ V tarotu měsíc symbolizuje bloudění, decsendenci, prožívání a zdání.⁴⁹

2.7. Jin a jang

Jin a jang je starý čínský symbol vyjadřující filozofickou myšlenku, principy představující kosmickou dualitu. Jin symbolizuje temnotu, stín, ženský princip, sever, chlad, pasivitu, zemi, vlhkost a jang představuje světlo, nebe, mužský princip, jih, aktivitu, sucho a císaře. Jin také symbolizuje údolí a jang zase hory. Vždy se používá pořadí jin a jang, i přesto, že mužská nadvláda v starověké Číně by mohla odkazovat

⁴⁴ STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 248.

⁴⁵ DORLING KINDERSLEY LIMITED. *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009, s. 289.

⁴⁶ FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Praha: Grada, 2008, s. 151.

⁴⁷ NEUBAUER, Zdeněk a HLAVÁČEK Jakub. *Slabikář hermetické symboliky a čítanka tarotu*. Praha: Malvern, 2003, s. 34.

⁴⁸ Tamtéž, s. 110an.

⁴⁹ Tamtéž, s. 304.

na přednost mužského principu. Oba principy si jsou totiž rovnocenné, na což také odkazuje vyobrazení tohoto symbolu ve formě čínské monády.⁵⁰

Jedná se o dva obrazce vzájemně spirálovitě spojené do kruhu, jelikož vznikají rotací, které jsou symbolem Velké jednoty, jež se dále rozdělila na dvě poloviny, z nichž jinová je tmavá a jangová světlá, každá polovina má uvnitř sebe kolečko opačné barvy. Tato kolečka opačné barvy symbolizují vzájemnou souvislost, odlišnost a vzájemné doplňování. Tento symbol také odkazuje na plynulost a rovnováhu a jako celek tvoří zobrazení hlavní myšlenky taoismu.⁵¹ Prvky tohoto symbolu mohou být také interpretovány různými způsoby, jin může být vyobrazován jako přerušovaná čára a jing jako plná, ve starých jeskynních svatyních se používají kameny, z nichž jin je suchý a jang vlhký, sudá čísla jsou jinová a lichá jangová.⁵² V židovství je využívána místo čínské monády šesticípá hvězda, kdy rozložením hvězdy zjistíme, že se jedná o dva trojúhelníky v obráceném postavení, které jsou ve hvězdě vzájemně propojené, z nichž jeden představuje sílu odstředivou a druhý sílu dostředivou. V křesťanství se tento princip uplatňuje u symbolu kříž, kdy se jedná o prvky horizontální, jako symbol prostoru, a vertikální, jako symbol času, které jsou spojeny v jeden symbol. V tomto pojetí je člověk na kříži symbolikou lidské nekonečnosti v čase a prostoru a symbolem minulosti a vizí v budoucnosti.⁵³

2.8. Strom

Strom je jedním z nejrozšířenějších symbolů vůbec, i proto je velmi bohatý na obsah symboliky. Stromy bývaly údajně domovem pro božské bytosti, různé nadpřirozené síly a duše zemřelých nebo nenarozených a to v podobě ptáků. Této představě nejspíše nasvědčoval fakt, že stromy mají své kořeny hluboko v zemi, ale jejich koruna sahá až do nebe. Tuto skutečnost považovali za jakési spojení kosmických oblastí, tedy života na zemi, v nebi a v podsvětí.

U stromu záleží na jeho druhu, opadavý strom symbolizuje znovuzrození či vzkříšení, jelikož každoročně shazuje a obnovuje své listy, neopadavý strom bývá symbolem nesmrtelnosti, jelikož zůstává zelený celoročně.⁵⁴ Strom pro jeho schopnost

⁵⁰ BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta, 2008, s. 134.

⁵¹ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004, s. 282.

⁵² BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta, 2008, s. 135.

⁵³ *Astrologie devíti planet: jin a jang*. Empatia.cz: [online]. Empatia.cz [cit. 2018-11-22].

⁵⁴ STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 286-287.

nekonečně se obnovovat symbolizuje kosmos, což je organismus, který se periodicky obnovuje. Kosmický strom se objevuje například v germánské mytologii a jedná se o strom Yggdrasil. V náboženství vidí v procesu vegetace stromu symbolismus regenerace, věčné mládí a již zmiňovanou nesmrtelnost. Dále se objevují stromy života a mládí, například v Mezopotámii, ve Starém zákoně se vyskytuje strom nesmrtelnosti a moudrosti. Strom tedy symbolizuje všechno, co náboženský člověk považuje za skutečné a posvátné, vše co přirozeně mají bohové a ve vzácných případech je to přístupné hrdinům či polobohům.⁵⁵

Strom svým životním cyklem připomíná život člověka, stojí zpříma, roste a stárne, nakonec postupně odumírá. I proto stromy v některých kmenech považovaly za předky lidí. Z jiného pohledu byly stromy považovány za symbol mateřského lůna, jelikož dávají plody, poskytují příjemný stín a chrání před nepřízní počasí. V antice byl strom symbolem úrodnosti, pramenem života a je považován za první chrámy lidstva.⁵⁶

Strom se také objevuje v Bibli, nejvýznamnější jsou dva rajske stromy; strom života symbolizující hojnost a plnost a strom poznání dobrého a zlého, který svými lákavými plody symbolizuje pokušení a z jeho dřeva měl být vytesán Kristův kříž, který se následně pro věřící stal stromem života. V křesťanství také strom považují za symbol života z Boží vůle, změny stromu během roku symbolizují život, smrt a vzkříšení, odumřelý, napadený či neplodný strom pak znamená hříšníka. Velmi plodný strom, například datle, se pak považuje za strom symbolizující život. V islámu se objevuje světový strom, který má na listech napsána jména všech lidí, pokud nějaký list z Alláhovy vůle ze stromu odpadne, zvedne jej anděl smrti.⁵⁷

2.9.Slon

Slon symbolizuje moc, pokoj, sílu, moudrost, věrnost, suverenitu a štěstí. Jedná se o symbol s pozitivním významem, slon je považován za tzv. „věž ze slonoviny“, věž symbolizuje útočiště, a to odkazuje na stabilitu. Slonovinová kost symbolizuje čistotu, nevinnost, mravnost, dokonce i krásu a všechny tyto vlastnosti jsou pak přímo připisovány symbolice slona.⁵⁸ V hinduismu je uctíván bůh zvaný Ganéša, který má

⁵⁵ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: OIKOYMENH, 2006. Oikúmené (OIKOYMENH), s. 98-100.

⁵⁶STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 286-287.

⁵⁷BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta, 2008, s. 335-337.

⁵⁸HOFFSÜMMER, Willi. *Lexikon alter und neuer symbole: Für die Praxis christlich bedeutet*. Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 1999, s. 32.

sloní hlavu a symbolizuje moc posvátné moudrosti, prozíravost, nepřemožitelnou moc a královské postavení. Slon se také objevuje jako symbol buddhismu, jelikož bílý slon se šesti kly zvěstoval královně Máji narození královského světovládce. Bílý slon je také symbolem učení a sloní kůže symbolizuje nevědomost. Pro svou inteligenci je slon atributem boha Merkura. Díky dlouhověkosti je slon v římském umění považován za symbol překonání smrti.⁵⁹ Ve středověku slon symbolizoval mimo jiné rozvážnost, stálost a mírnost, jelikož podle Aristotela žijí sloni pohlavně zdrženlivě po celou dobu březosti samice.⁶⁰ Slon je v tomto směru také symbolem cudnosti, jelikož podle středověkých bestiářů dokázal oplodnit samici, pouze pokud snědl kořen mandragory. Symboliku cudnosti také potvrzují ve staré Číně, kde věřili, že slon dokáže plodit pouze ve vodě.⁶¹

2.10.Lebka

Lebka je symbolem a názornou připomínkou pomíjivosti. Obecně je lebka známa jako symbol smrti, nicotnosti a koloběh života a smrti. Lebka je také považována za symbol vitality a inteligence, jelikož je schránkou pro mozek. Pro některé lebka odkazuje na duchovní porozumění či smrt ega. Často lebka také vyvolává pocity strachu, respektu a odporu, což dokazuje symboliku smrti, kdy se lidé smrti často bojí, a proto odsuzují i vyobrazení lebky nebo vůči ní cítí respekt, což vypovídá o respektu k již zemřelým.

V přírodních národech je lebka využívána jako obětina pro bohy, využívají se i lebky zvířecí, jiní komunikují skrze lebky zemřelých s jejich duchy. Májové využívali křišťálové lebky, u kterých dodnes není známo, jakým způsobem byly vyrobeny. Bůh Šiva nosí lebku na krku. Lebky jsou také dodnes využívány různými šamany při obřadech.⁶² Ve starších kulturách se vyskytoval kult lebky, jelikož v lebce viděli sídlo ducha a zdroj všech duchovních rozhodnutí. V křesťanství se lebka objevuje na vyobrazení Kristova ukřižování. Nachází se u paty kříže a symbolizuje lebku Adamovu, jelikož kříž Krista stál údajně na místě, kde byl pohřben první člověk na zemi.⁶³ V křesťanství také lebka odkazuje na pokání. Lebky byly dokonce uctívány,

⁵⁹COOPER, J. C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 167-168.

⁶⁰STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 274-275.

⁶¹BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta, 2008, s. 321-323.

⁶²*Symboly-znamení: lebka symbol znovuzrození*, www.psychologiechaosu.cz: [online]. Psychologie chaosu [cit. 2018-11-21].

⁶³STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 159-160.

a to zejména Aztéky a dalšími kmeny, objevují se i v ikonografii hinduistických a buddhistických božstev, na žezlech, či jako náhrdelníky, zdobené poháry nebo misky. Mezi kmeny na území jihovýchodní Asie, Jižní Ameriky a Oceánie byly lebky symbolem síly, proto se tyto kmeny snažily získat lebky svých nepřátel. Tyto kmeny takto navazovaly na myšlenku, že duše sídlí v hlavě, pokud získaly hlavu nepřítele, mohl na sebe, svůj kmen a svou zem přenést sílu nepřítele. V jiných kulturách byly lebky symbolem mužnosti, tedy až po získání něčí hlavy se mohli muži ženit. Lebka spolu s kříženými hnáty byla využívána piráty na lodích a symbolizovala oběti těchto mořských lupičů, sloužila k zastrašování a odkazovala také na neohroženost a krutost.⁶⁴

⁶⁴ DORLING KINDERSLEY LIMITED. *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009, s. 111.

3. Užívání náboženských symbolů v současné společnosti

Všechny výše zmíněné symboly prošly určitým vývojem, který ovlivnil jejich chápání dnešní společností. Tato kapitola se zabývá užíváním náboženských symbolů v současnosti a možným vnímáním symbolů současnou společností. Stále ovšem platí, že symboly mohou být užívány v různých sférách společnosti a v různých menších či větších subkulturách. Dále jsou tedy popsány vybrané subkultury užívající náboženské symboly a další možné důvody, proč jsou symboly v současnosti užívány a jakou formou.

V dobách, kdy ještě nebylo písmo, byli lidé přístupnější k bezprostřední sugesci tvarů a obrázky pro ně tak vlastně byly písmem, kdy četli z kombinace tvarů, čar a barev. S příchodem písma se pak pomocí abecedy začaly tvořit slova. Skládání znaků z abecedy, které sami o sobě nic neznamenaají, vyvolává v člověku iluzi, že on sám do nich vložil jejich smysl. Proto se v současné době může zdát, že řeč symbolů je něco temného, primitivního, mlhavého, zastaralého, dávno překonaného a tudíž i zbytečného. Tímto způsobem se někteří lidé v současnosti stávají hluchými a slepými ke všemu, co nemá jasně jednou pro vždy daný ohraničený smysl, nedá se bezprostředně vztáhnout k artikulované řeči, zkrátka ke všemu, co není jasně definováno.⁶⁵

I přesto dochází v současné společnosti k užívání symbolů, ne však tak hojně jako v dobách, kdy nebylo písmo. Například symbol lebky spolu se zkříženými hnáty se objevuje na toxických látkách či jedech, kde odkazuje na nebezpečí smrti a měl by být každému znám. Lebka se také objevuje na vojenských stejnokrojích, kde symbolizuje ochotu položit vlastní život ve prospěch celku. V současnosti se symbol lebky také objevuje ve formě tetování, a to zejména u vězňů. Počet lebek vytetovaných na tělech vězňů odkazuje na počet spáchaných vražd.⁶⁶ Ve vězeňském prostředí hraje symbolika tetování velkou roli. Kromě lebek se také často objevují tetování kříže, kde se význam symbolu výrazně liší od jeho původního významu. Tetování klasického katolického kříže totiž odkazuje na otroctví, submisivitu a podřízenost, často toto tetování nenosí vězeň dobrovolně. Můžeme se však setkat i s tetováním pravoslavného kříže, který symbolizuje víru dané osoby. S křížem se také můžeme setkat u netrestaných osob, většinou se jedná o vytetovaný malý kříž na hřbetu

⁶⁵ NEUBAUER, Zdeněk a HLAVÁČEK Jakub. *Slabikář hermetické symboliky a čítanka tarotu*. Praha: Malvern, 2003, s. 116.

⁶⁶ DORLING KINDERSLEY LIMITED. *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009, s. 111.

ruky či prstech, který znamená, stejně jako pravoslavný kříž u vězňů, vyjádření víry. Co se tedy týče tetování, které je v současnosti stále velmi oblíbené, jazyk symbolů je pro něj typický.⁶⁷

Užíváním symbolů se také vyznačují určité subkultury. Subkultura je soubor hodnot, vzorců chování, norem a životního stylu, který charakterizuje určitou skupinu hlavní či dominantní kultury. Mezi nejznámější subkultury patří například hippies, skinheads, skaters, emo, hippsters, gothik, metal. Symbolismus je nejvíce patrný právě u gothiků a metalistů.⁶⁸ Pro gothiky je typické nošení křesťanského kříže, satanských obrácených pentagramů a mnoho dalších symbolů. Gothici fascinováni smrtí, nosí černé oblečení, světlý make-up, piercingy a jejich móda je inspirována středověkem, viktoriánskou a edwardiánskou dobou.⁶⁹ Další subkulturou využívající symboliku je subkultura metalu. Metalisté jsou často považováni za posly ďábla, mají dlouhé černé vlasy, kožené kalhoty, černé ocvočkované bundy, tetování s různou symbolikou a s vyobrazenými nadpřirozenými výjevy, různé doplňky s lebkami (hořící lebky, lebky se zkříženými hnáty), pentagramem s ďáblem, přeškrtnutým křížem apod.⁷⁰

Ne vždy však chování neodpovídající dominantní kultuře či snaha odlišit se musí vést k členství v určité subkultuře. Užívání symbolů, tetování, vyhledávání knih s mytologickými postavami, touha po tajemnu, členství v pouličním gangu a mnoho dalších znaků mohou poukazovat na absenci nějakého přechodového rituálu. Z vnitřní potřeby mladých projít si nějakým přechodovým rituálem pak dochází k různým činům ze strany mladistvých, které mají dokázat, že již nejsou dětmi. Často je pak tato skutečnost dokazována právě tetováním, piercingy a dalšími úpravami fyzického zevnějšku.⁷¹

V neposlední řadě jsou symboly užívány jako konkrétní projev a vyjádření obrazu světa. Lidé jsou při vnímání světa ovlivňováni svou kulturou, každá kultura má do jisté míry jedinečný pohled na svět. Tento pohled na svět a jeho vyjádření můžeme sledovat právě skrze symboly. V tomto případě symboly označují jakýkoliv čin, objekt, událost, vztah či vlastnost, a slouží k přenosu myšlenek či významů. V tomto pojetí je kultura

⁶⁷ *Symboly v tetování ruských kriminálních*, www.nationalgeographic.cz: [online]. National geographic [cit. 2018-11-21].

⁶⁸ *Subkultura*, Encyklopedie.soc.cas.cz: [online]. Encyklopedie.soc.cas. [cit. 2019-02-01].

⁶⁹ *Sekty a subkultury*, Zdravě.cz: [online]. Zdravě [cit. 2019-02-01].

⁷⁰ *Metaláci. Style Surfin*, www.stylesurfin.cz: [online]. Stylesurfin [cit. 2019-02-01].

⁷¹ KARLOVÁ, Jana. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013, s. 126-134.

považována za historické předávání významů ve formě symbolů a systém zděděných představ, které jsou vyjádřeny symbolickými formami. Prostřednictvím těchto symbolických forem lidé komunikují, rozvíjejí a uchovávají své postoje k životu a znalosti života.⁷²

⁷² KARLOVÁ, Jana. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013, s. 19-20.

4. Primární výzkum

Výše byl nastíněn generalizovaný náhled na využívání symbolů a jejich významu v současnosti. Cílem výzkumné části bakalářské práce je prostřednictvím primárního výzkumu zjistit, jak se vybrané náboženské symboly užívají v současnosti, a to zejména jakou formou a na jakých místech. Dále také získat informace o tom, jaký vztah má současná společnost k vybraným symbolům a jaké je povědomí společnosti o náboženských symbolech a doplnit tak, či ověřit, již získané poznatky v předešlých kapitolách.

4.1. Metody a techniky sběru dat

Metody a techniky výzkumu se volí dle charakteru zkoumané problematiky. Pro sbírání dat potřebných pro výzkum vybíráme metody, které jsou založeny na požadovaném typu informace a na tom, od koho ji získáme a za jakých okolností.⁷³ Jako metodu pro sběr dat byl zvolen dotazník. Jedná se o nejpoužívanější výzkumnou techniku terénního sběru informací. Při této technice jsou potřebná data získávána od respondentů pomocí otázek, které jsou předtištěné ve formuláři – dotazníku. Metoda sběru dat pomocí dotazníku byla vybrána z důvodu vlastností této metody. Jedná se o relativně rychlou a levnou techniku, prostřednictvím níž je možno dotázat mnoho respondentů. Respondenti mají díky zvolené metodě dostatek času na odpovědi a díky anonymitě mohou odpovídat i na důvěrnější otázky a nedochází ke zkreslení odpovědí za účelem studu či obavy z možného ponížení. Další výhodou pro práci s dotazníkem je také jeho přehlednost, díky čemuž se jednodušeji zpracovávají získaná data.⁷⁴ Dotazník se skládal celkem ze 14 otázek, které byly otevřené i uzavřené, a byl vytvořen pro účel průzkumu této bakalářské práce.

4.2. Cílová skupina

Cílová skupina nebyla nijak omezena místem, pohlavím, věkem či vzděláním.

4.3. Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření probíhalo od 27. 12. 2018 do 22. 2. 2019. Dotazníky byly rozdávány osobně v tištěné podobě či prostřednictvím elektronické pošty. Dotazník se skládal ze 14 otázek. U uzavřených otázek volili respondenti vždy pouze jednu

⁷³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008, s. 48.

⁷⁴ *Kvantitativní výzkum*, www.augur-consulting.cz: [online]. Augur-consulting [cit. 2018-12-05].

odpověď. U otevřených otázek respondenti mohli odpovídat více než jednou odpovědí. Získaná data byla zpracována prostřednictvím programu Microsoft Excel.

4.4. Výsledky výzkumu

V dotazníkovém šetření odpovědělo 83 respondentů, z toho 61 % žen a 39 % mužů. Převážně se jednalo o osoby s nejvyšším dosaženým vzděláním maturitním, tedy 35 % respondentů, či vyšším odborném, 28 % respondentů. Dále odpovídalo 22 % respondentů s vysokoškolským vzděláním, 11 % s výučním listem a 5 % se základním vzděláním. Nejčastěji odpovídali lidé ve věkové kategorii 19–30 let, celkem 37 % respondentů, a ve věkové kategorii 31–42 let, celkem 35% respondentů. Dále odpovídalo 14 % respondentů z kategorie 43–54 let, 6 % z kategorie 55–66 let, 5 % z kategorie do 18 let a 2 % z kategorie 67 let a více.

4.4.1. Povědomí o symbolech

Cílem této otevřené otázky bylo zjistit, jaké mají lidé povědomí o symbolech. Nejčastější odpovědí bylo, že symbol slouží jako znak nějaké příslušnosti. Tuto odpověď napsalo 41 % respondentů. Dále účastníci výzkumu odpovídali, že symboly slouží jako ochranný amulet (40 %), jako komunikační prostředek/upozornění/varování (29 %), jako znak odkazující na nějaký tradiční význam (27 %), jako ozdoba (19 %), jako vyjádření něčeho složitějšího (18 % respondentů) a jako prostředek pro reklamu (2 %). Neodpovědělo 17 % respondentů.

4.4.2. Vztah k náboženským symbolům

V této uzavřené otázce nejčastěji respondenti uváděli, že mají k náboženským symbolům neutrální vztah. Tuto odpověď zvolilo celkem 75 % respondentů. Pozitivní vztah k náboženským symbolům označilo 15 % a pouze 10 % respondentů vyjádřilo negativní vztah.

4.4.3. Identifikace jednotlivých symbolů

V otevřené otázce týkající se významu symbolů respondenti odpovídali, jaký význam podle nich mají jednotlivé vybrané symboly.

–K symbolu Davidovy hvězdy napsalo 55 % respondentů, že se jedná o nacistický symbol pro označení židů. Dále se vyskytovaly odpovědi, že Davidova hvězda symbolizuje mužský a ženský princip (11 %) a Davidova hvězda symbolizující Davidův štít (10 %). Davidovu hvězdu označilo 10 % jako znak Izraele, 5 % jako pouhé dva

trojúhelníky, 4 % jako alchymistický symbol, 2 % jako hexagram a 4 % respondentů neodpovědělo.

–Dalším symbolem byl kříž, který 98 % respondentů přiřadilo ke křesťanství a 51 % označilo kříž jako břímě Ježíše. Pro 22 % respondentů je kříž symbolem pro sebeobětování a pro 18 % se jedná o mučící nástroj.

–U symbolu kotvy neodpovědělo 61 % respondentů, pro 39 % respondentů je kotva symbolem naděje a pro 10 % respondentů symbolem stability. Pod pojmem kotvy 25 % respondentů uvedlo námořníka, moře, loď.

–Symbol ryby přiřadilo 82 % respondentů ke křesťanství a 22 % respondentů k pústu. 19 % respondentů si pod symbolem ryby představuje obchod s rybami či rybáře a 14 % respondentů neodpovědělo.

–Ruka Fatimy nemá pro 68 % respondentů žádný význam, pro 30 % respondentů je ochranným amuletem, pro 17 % respondentů symbolem štěstí a pro 10 % respondentů symbolem plodnosti.

–Symbol půlměsíce pro 54 % respondentů představuje Islám, pro 16 % respondentů Turecko a pro 11 % respondentů souvisí symbol půlměsíce s astrologií. Neodpovědělo 46 % respondentů.

–Jin jang podle 72 % respondentů symbolizuje rovnováhu, 39 % respondentů si jej spojuje s buddhismem, 28 % respondentů s tai chi a 14 % respondentů s Čínou. Neodpovědělo 18 % respondentů.

–U symbolu stromu neodpovědělo 55 % respondentů, pro 23 % respondentů je strom symbolem plodnosti, pro 13 % respondentů symbolizuje znovuzrození a pro 10 % respondentů vitalitu.

–Slon je pro 78 % respondentů symbolem Afriky, pro 58 % respondentů představuje slon Indii. Jako symbol moudrosti vidí slona 49 % respondentů, symbolem síly je pro 22 % respondentů, jako symbol bohatství vidí slona 19 % respondentů a jako symbol stálosti 17 % respondentů.

–Lebka pro většinu respondentů symbolizuje smrt (96 % respondentů), dále upozorňuje na jed či nebezpečí (34 % respondentů). Pro 11 % respondentů je lebka

symbolem osudu a 8 % respondentům připomíná lebka nacistické uniformy z dob Druhé světové války.

4.4.4.Vztah respondentů k jednotlivým náboženským symbolům

Vztah k vybraným náboženským symbolům měli respondenti možnost vyjádřit v této uzavřené otázce, a to zvolením pouze jedné z odpovědí.

–Většina respondentů měla k Davidově hvězdě vztah neutrální (60 %), dále negativní (25 %) a 14 % má k Davidově hvězdě pozitivní vztah.

–Ke kříži mělo 36 % pozitivní vztah, stejný počet respondentů označil neutrální vztah a 28 % vyjádřilo negativní vztah.

–Vztah ke kotvě označilo 80 % respondentů jako neutrální, pouze 2 % označili vztah negativní a 18 % má ke kotvě kladný vztah.

–Ryba je pro 29 % respondentů pozitivním symbolem a pro 70 % neutrálním. K zápornému vztahu k symbolu ryby se nikdo nepřiklonil.

–Pro 94 % respondentů je symbol ruky Fatimy neutrální, 6 % označilo pozitivní vztah.

–Neutrální vztah k půlměsíci vyjádřilo 82 % respondentů, 16 % má vztah negativní a pouze 2 % pozitivní.

– Symbol jin a jang je pro 90 % respondentů neutrální, pro 10 % kladný.

–Strom je pro většinu (84 %) respondentů neutrálním symbolem a pro 16 % pozitivní.

–Symbol slona je podle většiny (89 %) pozitivním symbolem, pro 10 % respondentů neutrální a pro 1 % negativní.

– K lebce vyjádřilo 48 % respondentů negativní vztah, 45 % neutrální a 7 % vztah pozitivní.

4.4.5.Náboženský význam vybraných symbolů

V této uzavřené otázce respondenti volili, zdali pro ně mají vybrané symboly náboženský význam.

Davidova hvězda má náboženský význam pro 66 % respondentů, kříž pro 92 %, kotva pro 63 %, ryba pro 86 %, ruka Fatimy pro 40 %, půlměsíc pro 32 %, jin jang pro 6 %, strom pro 5 %, slon pro 4 % a lebka pro 1 %.

4.4.6. Symboly a jejich význam pro dané skupiny

Tato otevřená otázka zjišťovala, pro jaké skupiny v současnosti mají, dle mínění respondentů, vybrané symboly nějaký význam, či jaké skupiny tyto symboly užívají.

– Jako skupiny, pro které má symbol Davidovi hvězdy největší význam, označilo 77 % respondentů judaisty, 18 % Izraelity a 10 % nevědělo odpověď.

– Kříž má podle respondentů největší význam pro křesťany, kdy tuto odpověď napsalo 100 % respondentů. Dalšími odpověďmi byly satanisti (12 %), gothici (4 %) a metalisti (2 %).

– Symbol kotvy je typický pro křesťany (95 %), dále také pro námořníky (55 %) a 1 % respondentů neodpovědělo.

– Ryba je podle respondentů symbolem křesťanů (70 %), rybářů (36 %) a vegetariánů (2 %). Bez odpovědi bylo 1 %.

– Ruka Fatimy je podle 22 % respondentů užíván muslimy, podle 7 % judaisty, a podle 14 % ženami. Neodpovědělo 76 % respondentů.

– Půlměsíc je užíván islamisty (48 %) a Araby (27 %). Neodpovědělo 36 % respondentů.

– Podle 41 % respondentů je jin jang užíván buddhisty, podle 17 % se užívá v tai chi a podle 2 % Asiaty. Odpověď nevědělo 59 % respondentů.

– Strom je podle 10 % užíván buddhisty. Většina (90 %) neodpověděla.

– Slon je užíván Afričany (34 %) a ochranáři (2 %). Neodpovědělo 64 % respondentů.

– Lebka je podle 87 % respondentů užívána piráty, podle 14 % punkáči, podle 11 % vězni a podle 13 % metalisty. Neodpovědělo 2 % respondentů.

4.4.7.Užívání náboženských symbolů

Respondenti byli dotazováni, zdali užívají nějaké náboženské symboly. 58 % respondentů odpovědělo, že užívají nějaký náboženský symbol. Tito respondenti dále odpovídali na otázky číslo 8, 9 a 10, kde byli dotázáni, o jaké symboly se jedná, z jakého důvodu je užívají a jakým způsobem. Svě odpovědi respondenti vpisovali do dotazníku. Respondenti, kteří uvedli, že náboženské symboly neuvžívají (42 %), pokračovali v dotazníku až od otázky 11.

4.4.8.Nejčastěji užívané náboženské symboly

Dle odpovědí respondentů je nejčastěji užívaným symbolem kříž (42 %), dále slon (10 %), kotva (10 %), strom (6 %), ruka Fatimy (4 %), jin jang (2 %) a lebka (2 %).

4.4.9.Důvody pro užívání symbolů

Výše uvedené symboly jsou nejčastěji užívány respondenty jako amulet z důvodu ochrany (35 %), dále tyto symboly slouží pro respondenty jako znak identity (29 %), 17% užívá symboly jako ozdobu a 1% jako upozornění či varování.

4.4.10.Způsob užívání symbolů

Dále respondenti uváděli, že symboly užívají formou dekorace (27 %), šperku (17 %), tetování (14 %) či nálepky (6 %).

4.4.11.Výskyt náboženských symbolů

V této otázce 72 % respondentů odpovědělo, že se ve svém okolí s náboženskými symboly setkává. Tito respondenti byli dále dotazováni v otázkách 12, 13 a 14. V těchto otevřených otázkách respondenti odpovídali, jaké náboženské symboly se v jejich okolí vykytují, kde se s nimi setkávají, a které považují za nejpoužívanější. Ti, kteří odpověděli záporně (28 %) pokračovali na konec dotazníku.

4.4.12.Vyskytující se náboženské symboly

V okolí respondentů se nejvíce vyskytuje kříž (64 %), dále kotva (17 %), slon (17%), ryba (10 %), lebka (4 %), jin jang (2 %) a ruka Fatimy (2 %).

4.4.13.Místa výskytu náboženských symbolů

55 % respondentů uvedlo, že se se symboly setkává v domácnosti, 22 % uvedlo výskyt symbolů na obrazech, 17 % na tělech, 14 % na osobních předmětech, 10 % na autech, 8 % v architektuře, 2 % v pohádkách.

4.4.14. Nejpoužívanější symboly

61 % odpovědělo, že v jejich okolí se nejvíce používá symbol kříže. Dále 5 % uvedlo kotvu, 4 % slona, jednou se objevila ryba, kotva, lebka, jin jang a ruka Fatimy.

4.5. Interpretace výsledků výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, zdali jsou symboly v současnosti stále užívány, jakým způsobem a jaké je povědomí lidí o vybraných deseti symbolech, jež byly popsány výše. Výzkumu se zúčastnilo 83 respondentů, převážně s alespoň maturitním vzděláním a ve věku od 19 do 42let. Co se týče povědomí lidí o symbolech, většina respondentů si pod pojmem symbol dokázala představit nějaký význam či způsob užití. Vztah k symbolům má většina respondentů neutrální. U otázek týkajících se samotných jednotlivých symbolů, respondenti převážně věděli některý z jejich významů. Povědomí o některých symbolech je silně ovlivněno nedávnou historií. Například Davidova hvězda je pro většinu respondentů nacistickým označením pro židy, a to pro více jak polovinu respondentů. Odpovědi s jiným významem k Davidově hvězdě nepřesáhli více jak 11%.

Z výzkumu jako nejznámější vyplývají symboly Davidova hvězda, kříž, ryba, půlměsíc, jin jang, slon a lebka. Symbol kotvy, ruky Fatimy a stromu se ukázaly jako méně známé. Většina zmiňovaných symbolů je pro respondenty neutrálními symboly, pouze kříž a slon představují pro značnou část respondentů pozitivní symbol a lebka symbol negativní.

Dále z výzkumu vyplývá, že náboženský význam mají pro respondenty pouze symboly Davidova hvězda, kříž, kotva a ryba. Ostatní symboly byly dotazovanou skupinou označeny jako symboly bez náboženského významu.

Co se týče skupin lidí, pro které mají dané symboly největší význam, ve výzkumu respondenti uvádí Davidovu hvězdu ve spojitosti s Judaisty, kříž, kotvu a rybu s křesťany, půlměsíc s islamisty, lebka s piráty. U ruky Fatimy, jin jangu, stromu a slona většina respondentů nenapsala odpověď.

Výzkum také ukazuje, že více jak polovina respondentů užívá nějaký náboženský symbol. Nejvíce užívaným symbolem je kříž, objevil se ale také symbol slona, kotvy, stromu, ruky Fatimy, jin jangu a lebky. Nejčastěji jsou symboly užívány jako ochranný

amulet, dále také jako znak identity či ozdoba, a to ve formě dekorace, šperku, tetování nebo nálepky. Symboly se také objevují v okolí respondentů. Nejvíce se opět objevuje symbol kříže, kotvy, slona, ryby, lebky, jin jang a ruky Fatimy. S těmito symboly se respondenti setkávají v domácnostech, na obrazech, na lidských tělech, na osobních předmětech, autech, v architektuře a pohádkách.

Z výzkumu tedy vyplývá, že náboženské symboly jsou hojně užívány i v současnosti ať už samotnými respondenty či jejich okolím, i přesto, že většina respondentů uvedla neutrální vztah k vybraným symbolům. Nejznámějšími a nejužívanějšími symboly se ukázaly symboly křesťanství a judaismu, které také byly nejvíce označovány jako symboly s náboženským významem. Tato skutečnost může také poukazovat na neznalost méně běžných náboženství na našem území. Vliv na nevnímání jiných symbolů jako náboženské může mít naše historie, ve které nebylo běžné setkávat se s náboženstvím Islámu, buddhismu apod. Dále výzkum ukazuje, že se symboly v současnosti využívají různými způsoby a z různých důvodů, které mohou být pro současnou společnost typické.

Závěr

V této bakalářské práci na téma „Náboženské symboly a jejich užívání v současné společnosti“ je v první části popsáno, co je to symbol, jak se používá a co vše může být symbolem. Dále je podrobněji rozebrán pojem náboženský symbol a jeho možný výskyt. Poté následuje popis deseti vybraných náboženských symbolů, konkrétně se jedná o Davidovu hvězdu, kříž, kotvu, rybu, ruku Fatimy, půlměsíc, jin a jang, strom, slona a lebku. U těchto symbolů je popisován zejména možný vznik, význam, výskyt a užívání jednotlivými kulturami či náboženstvím. Následně je v práci popsána problematika současného užívání symbolů, ve které je popsáno možné vnímání symbolů v současnosti, užívání symbolů subkulturami či jako projev dané kultury. Na tuto kapitolu navazuje zpracování výzkumného šetření, které je zaměřeno na užívání a znalost symbolů v současné společnosti.

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, jak se v současné době užívají náboženské symboly. Tento cíl byl naplněn v teoretické části, která byla potvrzena a doplněna výzkumem. Symboly jsou v současné společnosti užívány jako ochranný amulet, znak identity či ozdoba, a to ve formě dekorace, šperku, tetování nebo nálepky. Dále bylo cílem získat informace o obsahovém významu symbolů, které byly získávány z literatury, internetových zdrojů a popsány v teoretické části. Co se týče obsahového významu vybraných symbolů pro současnou společnost a způsob, jakým jsou společností vnímány, informace byly získávány díky výzkumu.

K výzkumné části bakalářské práce mne inspirovalo okolí, jelikož se setkávám s uživateli symbolů, kteří neznají původní význam symbolu, či jejich mínění o užívaném symbolu neodpovídalo typicky známému významu. Z tohoto důvodu byl vypracován výzkum, který se zabýval povědomím lidí o symbolech, které jsem považovala za známé, a se kterými se setkávám ve svém okolí.

Z výzkumu vyplynulo, že pro většinu respondentů mají dané symboly určitý význam, který nemusí být přímo náboženský, a pod vybranými symboly si představí určitou skutečnost, či jim přiřadí určitý obsah. U méně známých symbolů se však význam může více lišit. Vztah k vybraným symbolům byl většinou neutrální. Dále byl výzkum zaměřen na výskyt symbolů v současnosti. Podle výzkumné skupiny se se symboly stále setkáváme, a to v domácnostech, na obrazech, na lidských tělech, na osobních předmětech, autech, v architektuře a v pohádkách. Symboly se v některých

případech užívají způsobem, který nebyl dříve možný nebo běžný. Symboly se tedy dokázali adaptovat do současnosti.

Tato práce zároveň otevírá další témata ke zpracování. Byla zde představena obecná problematika symbolů a byly vybrány zejména více známé symboly, jelikož práce měla zhodnotit užívání symbolů v současnosti. Z tohoto důvodu byly vybrány symboly, u kterých se dalo předpokládat, že jsou současnou společností užívány. Pokud by byly vybrány méně známé symboly, ukázalo by zpracování práce a výzkum na zcela nové skutečnosti. Zároveň by se v budoucnosti mohlo toto současné užívání symbolů ukázat jako typické pro současnou společnost, jelikož užívání a význam symbolů se neustále vyvíjí. Dalším námětem by mohlo být rozpracování šíření náboženských symbolů na naše území z hlediska zahraničních náboženství, jelikož z výzkumu vyplývá, že v současnosti ještě nejsme příliš ovlivněni příchodem jiných náboženství na naše území, což se může v budoucnosti značně změnit z důvodu současné problematiky migrantů.

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

- BARTHOLOMEW, Richard, RE MANNING, Russell, ed. *30 vteřin na náboženství: 50 významných náboženství, o nichž získáte přehled za 30 vteřin*. Praha: Fortuna Libri, 2012. Fortuna factum. ISBN 9788073216399.
- BECKER, Udo. *Slovník symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8612-8.
- BĚLKA, Luboš. *Kolo existence, bytí, života (buddhistický pohled na svět)*. Brno, 2011. Masarykova univerzita. Bez ISBN.
- BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: Beta, 2008. ISBN 978-807-3063-627.
- COOPER, J. C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0761-8.
- DORLING KINDERSLEY LIMITED. *Znaky a symboly*. Praha: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub). ISBN 978-802-4224-923.
- ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: OIKOYMENH, 2006. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-175-7.
- FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. ISBN 9788024722306.
- HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Volvox Globator, 1999. ISBN 80-720-7300-1.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4
- HOFFSÜMMER, Willi. *Lexikon alter und neuer symbole: Für die Praxis christlich bedeutet*. Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 1999. ISBN 3-7867-2190-4.
- MUCHOVÁ, Ludmila. *Vyslovit nevyslovitelné: didaktika uvádění do světa symbolů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005. ISBN 80-7325-075-6.
- STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992. Bez ISBN.

- TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004. ISBN 8024212528.
- NEUBAUER, Zdeněk a HLAVÁČEK Jakub. *Slabikář hermetické symboliky a čítanka tarotu*. Praha: Malvern, 2003. ISBN 8086702014.
- KARLOVÁ, Jana. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. ISBN 9788074650765.

Internetové zdroje:

- *Astrologie devíti planet: jin a jang*, Empatia.cz: [online]. Empatia.cz [cit. 2018-11-22]. Dostupné z: <http://empatia.cz/astrologie-deviti-planet/jin-jang>
- *A visual glossary*, Symboldictionary.net: [online]. Symbol dictionary [cit. 2018-11-27]. Dostupné z: <http://symboldictionary.net/?p=1949>
- *Červený kříž, půlměsíc a čtverec-symboly naděje pro trpící*, www.ct24.ceskatelevize.cz: [online]. Česká televize [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1116612-cervený-kříž-pulmesic-a-ctverec-symboly-nadeje-pro-trpici>
- *Davidova hvězda fungovala jako symbol pro "nežádoucí"*, www.ct24.ceskatelevize.cz: *svět*: [online]. Česká televize [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1245095-davidova-hvezda-fungovala-jako-symbol-pro-nezadouci>
- *Kotva-význam tetování*, www.potetovat.cz: [online]. Potetovat.cz [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://www.potetovat.cz/kotva-vyznam-tetovani/>
- *Kříž*, www.vira.cz: [online]. Vira.cz [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://www.vira.cz/texty/knihovna/kapitoly/kriz>
- *Kříž: nejvznešenější symbol lidských dějin*, www.protiproud.cz: [online]. Proti proud [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <http://www.protiproud.cz/duchovni-svet/2667-kriz-nejvznesenejsi-symbol-lidskych-dejin-v-cem-spociva-jeho-vyznam-valka-proti-krestanstvi-jiz-take-na-vrcholcich-alp-jednejme-jako-rytiri-boj-o-zaklady-civilizace-v-predvecer-velkeho-svatku.htm>
- *Kvantitativní výzkum*, www.augur-consulting.cz: [online]. Augur-consulting [cit. 2018-12-05]. Dostupné z: <https://www.augur-consulting.cz/metody/kvantitativni-vyzkum.html>
- *Magické hvězdy našich předků*, www.magazin2000.cz: [online]. Magazín 2000 záhad [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <http://www.magazin2000.cz/>

index.php?option=com_content&view=article&id=778:magicke-hvzdy-naich-pedk&catid=75:islo-42014&Itemid=17

- *Metaláci. Style Surfin*, www.stylesurfin.cz: [online]. Stylesurfin [cit. 2019-02-01]. Dostupné z: <http://www.stylesurfin.cz/post/54117593012/metalaci>
- *Ruka Fatimy-tajemný symbol hamsa*, www.naturaliter.cz: [online]. Naturaliter.cz, [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <http://www.naturaliter.cz/magazin/symbol-ruka-fatimy/>
- *Ryba-symbol věčného života*, www.chytej.cz: [online]. Chytej.cz [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://www.chytej.cz/clanky/1443/ryba-symbol-vecneho-zivota/>
- *Sekty a subkultury*, Zdravě.cz: [online]. Zdravě.cz [cit. 2019-02-01]. Dostupné z: <https://sekty-a-subkultury.zdrave.cz/kdo-je-to-goth/>
- *Subkultura*, Encyklopedie.soc.cas.cz:[online]. Encyklopedie.soc.cas [cit. 2019-02-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Subkultura>
- *Symboly:Hexagram-Šalamounova pečeť*, www.psychologiechaosu.cz: [online]. Psychologie chaosu [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://www.psychologiechaosu.cz/symboly-znameni/hexagram-2/>
- *Symboly: Talisman pro štěstí- ruka Fatimy*, www.psychologiechaosu.cz: [online]. Psychologie chaosu [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://www.psychologiechaosu.cz/symboly-znameni/talisman-pro-stesti-ruka-fatimy/>
- *Symboly v tetování ruských kriminálníchků*, www.national-geographic.cz: [online]. National geographic [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://www.national-geographic.cz/clanky/z-tetovani-ruskych-kriminalniku-vyctete-vse-vraha-zlodeje-i-pedofila.html?photo=1>
- *Symboly-znamení: lebka symbol znovuzrození*, www.psychologiechaosu.cz: [online]. Psychologie chaosu [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://www.psychologiechaosu.cz/symboly-znameni/lebka-symbol-znovuzrozeni/>

Přílohy

Dotazník

Vážený pane, vážená paní,

mé jméno je Michala Szarvasová a studuji Teologickou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích obor Pedagogika volného času.

Ráda bych Vás požádala o vyplnění mého dotazníku, který se stane podkladem pro mou bakalářskou práci na téma „Náboženské symboly a jejich užívání v současné společnosti“. Dotazník je zcela anonymní a obsahuje 14 otázek.

Děkuji za Váš čas strávený nad dotazníkem a za Vaši ochotu.

Nejdříve Vás prosím o uvedení základních osobních údajů (vyhovující zaškrtněte)						
Pohlaví	žena	muž				
Vzdělání	základní	vyučen	maturita	VOŠ	VŠ	jiné
Věk (let)	do 18	19 – 30	31 – 42	43 – 54	55 – 66	67a více

1. K čemu podle Vás slouží symboly? Prosím napište:

2. Jaký máte vztah k náboženským symbolům? Vyhovující zaškrtněte:

- Pozitivní
- Neutrální
- Negativní

3. Co podle Vás znamenají jednotlivé symboly?

Davidova hvězda	
Kříž	
Kotva	

Ryba	
Ruka Fatimy	
Půlměsíc	
Jin a jang	
Strom	
Slon	
Lebka	

4. Jaký máte vztah k jednotlivým náboženským symbolům? Vyhovující zaškrtněte:

	Pozitivní	Neutrální	Negativní
Davidova hvězda			
Kříž			
Kotva			
Ryba			
Ruka Fatimy			
Půlměsíc			
Jin a jang			
Strom			
Slon			
Lebka			

5. Mají pro Vás vybrané symboly náboženský význam? Vyhovující zaškrtněte:

	Ano	Ne
Davidova hvězda		
Kříž		
Kotva		
Ryba		
Ruka Fatimy		
Půlměsíc		
Jin a jang		

Strom		
Slon		
Lebka		

6. Pro jaké skupiny lidí mají jednotlivé symboly největší význam? Svůj názor prosím napište:

Davidova hvězda	
Kříž	
Kotva	
Ryba	
Ruka Fatimy	
Půlměsíc	
Jin a jang	
Strom	
Slon	
Lebka	

7. Používáte nějaké náboženské symboly? Vyhovující zaškrtněte:

- Ano
- Ne (pokračujte na otázku číslo 11)

8. Jaké náboženské symboly používáte? Prosím, napište:

9. Z jakého důvodu dané symboly používáte? Prosím, napište:

10. Jakým způsobem dané symboly používáte? Prosím, napište:

11. Setkáváte se ve svém okolí s náboženskými symboly? Vyhovující zaškrtněte:

- Ano
- Ne (pokračujte prosím na konec dotazníku)

12. S jakými symboly se setkáváte? Prosím, napište:

13. Kde se s danými symboly setkáváte? Prosím, napište:

14. Jaký symbol je ve Vašem okolí nejpoužívanější? Prosím, napište:

Mnohokrát děkuji za vyplnění dotazníku a za Váš čas.

Szarvasová

Abstrakt

SZARVASOVÁ, M. Náboženské symboly a jejich užívání v současné společnosti. České Budějovice 2019. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce M. Vlčková.

Klíčová slova

Symbol, náboženský symbol, užívání náboženských symbolů v současnosti, Davidova hvězda, kříž, kotva, ryba, ruka Fatimy (Hamsa), půlměsíc, jin a jang, strom, slon, lebka.

Předmětem bakalářské práce je užívání náboženských symbolů v současnosti. V první části práce je popsán symbol, náboženský symbol a deset vybraných symbolů, kterými jsou Davidova hvězda, kříž, kotva, ryba, ruka Fatimy (Hamsa), půlměsíc, jin a jang, strom, slon, lebka. Dále je v práci popsáno užívání náboženských symbolů v současnosti, na což navazuje výzkum, který byl proveden formou dotazníkového šetření, jeho zpracování a vyhodnocení. Z výzkumu vyplývají závěry týkající se současného užívání náboženských symbolů, vztahů respondentů k náboženským symbolům, povědomí a mínění společnosti o náboženských symbolech.

Abstract

Religious symbols and their using in current society

Key words

Symbol, religious symbol, use of religious symbols in present times, the Star of David, cross, anchor, fish, Hand of Fatima (Hamsa), crescent, yin and yang, tree, elephant, skull.

The subject of the bachelor thesis is the use of religious symbols in present times. The first part describes the symbol, the religious symbol and ten selected symbols, these being the Star of David, cross, anchor, fish, Hand of Fatima (Hamsa), crescent, yin and yang, tree, elephant, skull. Furthermore, the thesis describes the use of religious symbols in present times, which is followed by research, which was carried out in the form of questionnaire, its processing and evaluation. The research draws conclusions from the current use of religious symbols, respondents' relations to religious symbols, society's awareness and beliefs in religious symbols.